

Asgari Gelir Desteği Uygulaması

Avrupa Sosyal Şartı'nın, bütün vatandaşların yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahip olduklarını belirten 30. maddesi, bu hakkın hayata geçirilmesi için kullanılan önemli bir önlem olarak asgari gelir desteği uygulamasını gündeme getiriyor

Radikal İki, 13.03.2005

Sosyal Politika Forumu

Avrupa sosyal politika yaklaşımı hakkında geçen hafta yayınladığımız yazıda, bu yaklaşımının temel özelliğinin hak kavramına yapılan vurguyla tanımlanabileceğini söyledik. Avrupa Konseyi Avrupa Sosyal Şartı'na yansıdığı biçimiyle hak vurgusu, sadece çalışanların sosyal güvenlik, örgütlenme ve çalışma hayatını etkileyen kararlara katılma hakkını değil, işçi haklarının ötesinde, daha genel anlamda vatandaşlık haklarını da kapsıyor. Bu bağlamda, 1996'da revize edilmiş olan Avrupa Sosyal Şartı'nın bütün vatandaşların yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahip olduklarını belirten 30'uncu maddesi, bu hakkın hayata geçirilmesi için kullanılan önemli bir önlem olarak asgari gelir desteği uygulamasını gündeme getiriyor. Nitekim Avrupa Konseyi'nin 2000 yılında yayınladığı, Avrupa Sosyal Şartı Kısa Bir Rehber (European Social Charter A Short Guide) başlıklı dokümanda, asgari gelir desteği uygulaması sosyal yardımdan yararlanabilecek durumundaki herkese yönelik yaygın bir uygulama olarak gündeme getiriliyor. Bugün AB üyelerinin ve aday ülkelerin büyük çoğunluğunda asgari gelir desteği uygulaması bulunuyor.

Asgari gelir desteği, geliri belirli bir düzeyin altındaki bütün vatandaşlara, kamu kaynaklarından düzenli olarak yapılan nakit transferleri içeriyor. Aslında burada söz konusu olan, tarihsel kaynakları refah devletinin ortaya çıkışından çok geriye giden bir uygulama. İngiltere'de 16. yüzyıl Elizabeth dönemi yoksul yasaları, Fransa'da 17. yüzyılda bir dizi kraliyet tebliği vasıtasıyla gündeme gelen kilise yardımından bağımsız yoksul yardımı uygulamaları, Almanya'da 19. yüzyıl başındaki büyük yoksulluk ve açlık yıllarıyla gündeme gelen uygulamalar bunun örneklerinden. Bunlar ve bunlara benzer diğer örneklerin hepsinde belirleyici olan, yoksullukla mücadele sorumluluğunun, kilise yardımı veya bireysel hayırseverlik yaklaşımının ötesinde, siyasi bir sorumluluk olarak, yani siyasi yetki mercileriyle bireyler arasındaki ilişkinin bir yanı olarak ele alınışı. Bu açıdan, yoksullukla mücadele bağlamında hâlâ gündemde tutulduğuna sık sık tanık olduğumuz vakif geleneğimizle ilişkisi olan bir durum söz konusu değil.

Yüzyıllar boyunca Avrupa sosyal alanının önemli bir kurumsal özelliğini oluşturmuş olan asgari gelir desteği uygulamalarının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, refah devleti uygulamaları bağlamında ikinci planda kaldığını görüyoruz. Bu dönemde, dünyadaki en gelişmiş refah devleti uygulamalarına sahip olan Avrupa ülkelerinde, yoksul yardımı bu uygulamaların çok önemli bir yanını oluşturmuyordu. Bunun sebeplerinden biri, "aile reisi" erkeklerin ailenin geçimini sağlamasına yetecek düzeyde gelir getiren sürekli, düzenli, tam zamanlı iş bulmakta çok zorluk çekmemeleri ve kadınların büyük bir kısmının evde oturup aile için bakım işlevlerini üstlenmeleriydi. 1970 sonrasında, küresel rekabet, teknolojik yapı değişimleri, aile yapısı ve demografik yapıdaki değişiklikler sonucu ortaya çıkan yeni sosyal sorunlar karşısında İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti uygulamalarının yetersiz kalmaya başladıkları görüldü. Tam istihdamın giderek ulaşılması zor bir hedef haline gelmesi, bulunan işlerin düzensiz, yarı zamanlı ve her zaman yoksulluk sınırı üstünde bir gelir getirmeyen işler olmaya başlaması, kadınların iş hayatına atılmaları ve klasik aile yapılarının çözülmeye başlaması gibi gelişmeler, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının yeni bir ciddiyet kazanmalarına yol açtı. Sosyal politika ortamındaki değişme çok önemliydi. Bir yanıyla yoksulluk artışlarına yol açarken, bir yanıyla da çalışırken prim ödemeye dayanan sistemleri zorluyor, vergilerle finanse edilen sosyal güvenlik sistemlerini daha anlamlı kılıyor ve buna bağılı olarak "çalışanların hakları"ndan "vatandaşlık hakları"na geçişi gerektiriyordu.

Bu ortamda refah devleti içinde marjinal bir konumda kalmış olan asgari gelir desteği uygulamaları yeni bir önem kazandılar. 1980'lerden itibaren, pek çok ülkede bu konuda kurumsal arayışlara gidildi. Geçtiğimiz yıllarda, İspanya'nın Katalan bölgesinde ve İrlanda'da, ihtiyaç tespitine dayanmayan ve herkese verilip vergilerle geri alınan evrensel vatandaşlık geliri politikalarının da devreye girdiği görülüyor. Ama ortaya çıkan uygulamaların çoğu, ihtiyaç tespitine dayanan yardımlarla ilgili. Bu tespit işlemi bazı ülkelerde çok ciddiye alınıyor, bazılarında ise çok gevşek yürütülüyor. Mesela İskandinav

lkelerinde yardımın kime verileceği çok ciddi yöntemlerle tespit ediliyor, ama destek miktarı da yardım alanın yoksulluk sınırı üstüne çıkmasını sağlayacak kadar cömert. Buna karşılık, Güney Avrupa lkelerinde ise genellikle tam tersi bir durumun söz konusu olduğu görülebiliyor. Kimin yardım alacağı konusundaki kararların alınış biçiminin de, destek miktarının da çok ciddi olmadığı ve yardımın yardım alanların yoksulluk sınırı üstünde bir gelir düzeyine ulaşmasını sağlamadığı durumlara sıklıkla rastlandığı söyleniyor.

Değişik ülkelerdeki uygulamalar arasındaki diğer bir fark da, yardımın koşullu olup olmamasıyla ilgili. Bazı yerlerde yardım bir faaliyet karşılığında veriliyor. Bu faaliyet, bir eğitim kurumuna gitmek veya bir beceri geliştirme programına katılmak da olabiliyor, sadece iş aramak da. Yardım alanın kendi mahalle çevresinde sosyal açıdan yararlı faaliyetlerde bulunması, mesela yaşlıların alışverişini yapması da, bu bağlamda değerlendirilebiliyor. İskandinav lkelerindeki yardım uygulamaları, bu tür örnekler açısından çok zengin. Güney Avrupa'da koşullu yardım uygulamaları daha az gelişmiş durumda. İngiltere'deki istihdam merkezli sosyal politikalar çerçevesinde, koşullu yardım, çoğu zaman, yardım alan bireyin önüne konulan işte çalışması olarak yorumlanıyor. Bu doğrultudaki uygulamalar, özel sektöre zorla çalıştırılan ucuz emek sağladıkları, hem temel insan hakları açısından hem de emek piyasasına ciddi bir müdahale oluşturdukları için eleştiriliyorlar.

Asgari gelir desteği uygulamaları arasında yerel ve ulusal nitelikleri açısından da farklar var. İngiltere ve İrlanda'da ulusal uygulamalar var. İskandinav lkelerindeki programlar ise, ulusal düzeyde oluşturuluyor, ama uygulamaları yerel yönetimlere bırakılmış durumda. İtalya ve İspanya'da hem politikanın biçimlenmesi, hem uygulama yerel. Ayrıca bu ülkelerin bazılarında, asgari gelir desteği politikasının yürürlüğe girmesini sağlayan talepler ve politik baskı süreçleri de yerel kaynaklı.

Doğal olarak, asgari gelir desteği politikası yoksullukla mücadelede tek başına kullanılarak etkili olabilecek bir politika değil. Toplumsal dışlanmaya karşı, bunun yanı sıra birçok farklı uygulama var. Mesela, bütün Avrupa lkelerinde, prim demelerine dayanmayan sosyal emeklilik uygulaması emeklilik sisteminin bir ayağını oluşturuyor ve kimse yaşlılığında a açık kalma tehlikesiyle karşı karşıya değil. Bütün dünyada olduğu gibi Avrupa'da da, sosyal güvenlik sisteminin açıklarıyla ilgili korkular bağlamında, emeklilik sistemlerine bir bireysel emeklilik ayağı eklenmesi gündeme gelmiş durumda. Bu zel ayak doğrultusunda ilk ve en kapsamlı uygulamalara giden Avrupa lkesi İngiltere. İngiltere'de bireysel emeklilik fonları ile ilgili olarak yaşanan yönetim sorunları ve bunların yaşlılıkta güvenceyi zayıflatma potansiyeliyle ilgili gözlemler, AB düzeyinde emeklilik sistemlerinde uyum çabalarını net bir biçimde etkilemiş durumda. Hem İngiltere'de yaşanan sorunlar, hem de AB içinde kamuoyu nezdinde en çok destek bulan sosyal politika uygulamasının kamusal emeklilik uygulaması olduğunun saptanması, nesiller arası dayanışma fikrine dayanan bir emeklilik sisteminden kolay vazgeilmeyeceğine işaret ediyor. Aslında, asgari gelir desteği politikası da benzer bir dayanışma fikrine dayanıyor. Bu fikri řu şekilde ifade etmek mümkün: Bireyin toplumdaki dışlanmasını önleyerek toplumu birlikte tutabilmek, kamu maliyesinde belirleyici rol oynaması gereken son derece önemli bir toplumsal amaçtır.